

id fiat ipsa hac decoris laesione generatim nominata. At si levissimae illae actiones ita fiunt, ut ad modestum corporis cultum pertineant: in individuo bonae sunt, et licet non statim meritoriae existant, nihil tamen impedit, quominus meritoriae esse possint. Quod tandem accedente supernaturali intentione fieri posse et fieri, a nullo theologo, neque ab adversariis, negatur, sicut etiam nemo negaverit, ipsum Christum Dominum levissimo motu corporis et actionibus minimis ad corporis curam pertinentibus vere infinite mernisse.

3. Nisi admittitur, esse actiones in individuo indifferentes, aufertur discrimen inter res, quae sunt de consilio tantum, et quae sunt de praecepto. Nam positive nolle rem perfectiorem, quae est de consilio, certe non est bonum sive meritorium; atqui si inter bonum et malum non datur indifferens, ille, qui rejicit actionis perfectioris exercitium, quando melius est illud facere, peccat; quod nihil aliud est, nisi contradictorium hoc statuere, rem perfectiorem, quae sit de consilio tantum, esse de praecepto.

Resp. Actum nolitionis — si tandem res ad id deducitur — desumere suam moralitatem tum ex objecto, quod voluntas fugit, tum potissimum ex objecto, propter quod positive volendum alterum fugit. Nolle opus perfectionis, quia bonum est, nude qua tale, nulla voluntas potest: nolle autem illud, quia delector in rejiciendo bono honesto, perversissimae voluntatis est.

Igitur opus majoris perfectionis communiter sic rejicitur, ut fugiant homines laborem, incommodum etc., aut quia volunt sibi servare libertatem. Labores autem et incommoda majora fugere reducitur ad eum actum, quo voluntas positive vult et prosequitur contrarium bonum: quae prosecutio, si manet intra limites modestiae et temperatae curae bonorum corporis, non mala, sed bona est, maxime si accedit, quod homo viribus suis non ita fidit: attamen adjunctam habet imperfectionem. Si vero limites temperatae curae excedit, mala aliquo modo evadit: inde tamen non fit, ut nolitio perfectioris boni mala sit, sed causa et radix illius nolitionis est mala; potest nihilominus *malitium* morale omnem homo evadere, si nolens quidem perfectius opus, tamen aliud eligit, ad quod putat vires suas commodius et plenius sufficere. Simile quid dico, si quis propterea opus perfectius non vult, quia sibi vult servare libertatem: quod si intelligit, se velle evadere conscientiam nimis strictam atque periculum, quod fortasse subiturus sit in exsequendo proposito opere, haec intentio non mala, quinimo bona est; posset tamen fortasse homo nihilominus haec cavere et simul perfectius agere. Si quis vero intelligit, se velle absque ratione pro solo libitu et sensuali inclinatione de actibus suis disponere, hoc utique moraliter malum est. — Ceterum deficere a majori perfectione saepissime non fit positivo nolitionis actu; sed bonum aliquod inferius prosequendo homo relinquit bonum majus. Verum etsi damus, adesse talem nolitionis actum, argumentatio nostra persistit.

Posse actum illum, quo homo cum prosecutione inferioris boni simul omittit majus bonum, esse bonum, non malum, satis colliges ex S. Paul. I Cor. 7, 25—40. „Igitur et qui matrimonio jungit virginem suam, *bene* facit, et qui non jungit, *melius* facit“; vel: „cui vult, nubat . . . beator autem erit, si sic permanserit“. In qualibet autem majoris boni derelictione, simul adesse alterius boni prosecutionem, negari nequit: prout igitur hoc alterum bonum rationale et honestum est, aut non est, homo aut bene agit, aut male, indifferenter nunquam.

Quare quod Vasquez alique ad suam doctrinam confirmandam addunt: alioqui quemlibet per actus nolendi perfectiora mereri posse, quod sit absurdum, facile rejicitur. Nam absurdum est, *per* nolitionem boni melioris, formaliter ut talem, nos mereri; verum hoc ex nostra doctrina non sequitur: sequitur autem, *cum* nolitione melioris boni posse nos positive aliquod bonum honestum prosequi, et *sic* mereri; quod tantum abest, ut absurdum sit, ut ex fidei doctrina plenissime colligatur.

Num autem revera toties mereamur, quoties prosecutio voluntatis bona et rationalis sit, prorsus alia quaestio est: ad quam, si verum meritum formale intelligis, puto negative respondendum esse, quum meritum nostrum solis supernaturalibus actibus respondeat, multae autem actiones circa bona rationalia infimi ordinis saepe naturalem bonitatem non videantur excedere.

Tractatus II.

De Regula actuum humanorum.

Sectio I.

De regula proxima seu de Conscientia.

Confer S. Thom. I. II. q. 19; S. Alph. l. 1 n. 1—89; Laym. l. 1 tr. 1; Lacroix l. 1 n. 1—560; Stoz *tribun. poenit.* l. 1 p. 5; Reut. *theol. m.* p. 1 n. 59 sqq. et *Neoconf.* n. 255 sqq.; Elbel p. 1 (praelim.) n. 113—235; Sporer *theol. decal.* p. 1 cap. 1; Bouquillon. l. c. lib. 3.

Caput I.

Notio et divisio conscientiae.

De moralitate actuum humanorum in genere agentes diximus, eam ⁴¹ seu potius ejus discrimen specificum bonitatis et malitiae moralis in diversa habitudine convenientiae aut disconvenientiae cum norma rectitudinis esse collocandam. Quae norma partim est objectiva, partim subjectiva. Objectiva, ut perfecta habeatur, ultimatim consistit in divina ratione et voluntate, quae approbat vel jubet, aut improbat et vetat, h. e. in lege aeterna, formaliter vero in omni lege a legitimo Superiore lata. Haec objectiva norma *remota* dicitur et est, siquidem ut lex nondum concipitur proxime cum homine conjuncta; neque vero norma immediata actionum esse potest, nisi in ipso agente existit. Percipi igitur ab homine debet et subjectiva seu *proxima* fieri: id quod fit primo per synteresin, practice per *conscientiam*, quae legem ad singulos casus applicat.

De conscientia igitur ut proxima moralitatis norma prius agemus, postea acturi de legibus, quas illa manifestat.

Definitio et divisio. I. Lato sensu conscientia dici potest ratio practica dijudicans ipsius hominis actus proprios.

II. Distinguitur autem conscientia antecedens et conscientia consequens. Porro sola *antecedens* conscientia norma moralitatis esse potest. Quare de ea etiam potissimum agimus, eamque semper intelligimus voce conscientiae, nisi contrarium notatur.

Antecedens conscientia est dictamen rationis, quod, iudicans ante actionem de ejus honestate, hominem ad actionem ut bonam vel etiam praeceptam impellit, aut ab ea ut mala et prohibita retrahit.

Munus igitur conscientiae antecedentis est instigare et ligare. Ligat, quando pronuntiat aliquid praeceptum aut vetitum esse, atque hoc omittendum, illud faciendum: instigat ad bona, etsi non praecepta, tamen convenientia.

Consequens conscientia, quamquam etiam de sola recordatione priorum gestorum dicitur — sic testis munus quodammodo exercet: proprie tamen dicitur de iudicio rationis, quod hominem propter actionem aut recte factam laudat vel excusat, aut male factam reprehendit et accusat. Cf. S. Thom. I. q. 79 art. 13.

III. Distinguitur conscientia *vera* vel *recta*, et *erronea* vel *falsa*, prout rationis dictamen cum rerum veritate concordat, aut ab ea recedit. Potissimum haec distinctio de antecedenti conscientia valet.

IV. Dicitur conscientia aut *certa*, aut *dubia*, prout sine formidine iudicium ultimum de honestate actionis fert, aut suspensa manet, sitne actio licita an illicita, vel saltem de ejus illiciteitate formidat. Haec quoque distinctio de conscientia antecedenti praecipue valet.

V. Distinguitur conscientia *tenera*, *scrupulosa*, *laxa*: quae maxime de habituali statu in rebus practicis iudicandi dicuntur, prout homo minimos etiam defectus vivide apprehendit, aut inanibus rationibus inhonestatem, ultra quam par est et ubi revera non est, in actionibus apprehendit, aut contra rei veritatem facilius ad iudicandum aliquid licitum esse inclinatur.

De quibus mox fusius dicturi sumus.

42 Ad I. A conscientia distinguitur synteresis, quae circa generalia principia moralia versatur; quum conscientia versetur in singularibus actionibus, et in ultima conclusione practica, ad quam synteresis generale principium subministrat.

Ad II. Non posse hominem ullum evolutae rationis sine ulla conscientia, seu sine ullo iudicio de bono et malo, de licito et illicito esse, ipsa rationalis natura probat, et experientia ostendit. Notio enim discriminis inter bonum et malum prorsus congenita est cum ratione, i. e. inter primarias est ideas, quas homo sponte efformat; neque homo ita se suumque iudicium depravare potest, ut in omnibus singularibus actionibus sit perversum.

Imo in hoc ipso rationis dictamine, quod homo aliquando saltem fert, et quo pungitur, habetur germen quoddam, quod in homine ratione utente sponte sua efflorescit in recognitionem Dei sub notione supremi alicujus malorum vindicis et bonorum remuneratoris, atque supremi legislatoris: quam notionem homo culpa sua obnubilare potest, radicitus evellere non

potest. Ex ipsa igitur conscientia quisvis homo evolutae rationis aut desumit argumentum, quo cognoscat et agnoscat re ipsa Dei existentiam, aut ipse suam ignorantiam Dei culpabilem esse demonstrat. Cf. quae infra dicturi sumus de lege naturali.

Ad III. Recte etiam conscientiam veram sic distinguunt, ut alia sit conscientia *materialiter et formaliter* vera, alia *materialiter tantum*, alia *formaliter tantum*. Prior est, quae objectivam veritatem ex praemissis veris legitime deductam exhibet; secunda, quae ex praemissis non veris per accidens in conclusione objectivam veritatem attingit; tertia, quae objectivam veritatem non attingit, at propter errorem in praemissis, ita ut legitime tamen ex praemissis concludat.

Rectam dein vocant eam, quae ex praemissis sive objective veris sive invincibiliter erroneis legitime concludit; *falsam*, quae illegitime concludit; *erroneam*, quae cum objectiva veritate non cohaeret: ita ut recta opponatur falsae, simpliciter vera erroneae conscientiae. — Alii tamen promiscue dicunt conscientiam veram et rectam, erroneam et falsam.

Caput II.

De conscientiae qualitatibus et vitiis.

Articulus I.

De conscientia recta et erronea.

I. Conscientia, quae est vera et recta, adeoque simpliciter vera, 43 regula agendi est, quam sequi tenemur in iis, quae praecipit et vetat; et quam sequi licet in omnibus, quae licita declarat. — Hoc per se evidens est et ex ipso conceptu conscientiae constat.

II. Conscientiam invincibiliter erroneam sequi tenemur praecipientem, sine culpa sequimur permittentem. V. Bill. (Summa S. Thom.) *de act. hum.* diss. 5 art. 2.

III. Conscientiam vincibiliter erroneam sive permittentem sequi sive praecipientem non sequi, peccatum est: imo etiam praecipientem sequi peccatum esse potest, si videlicet simul periculum adest aliud praeceptum laedendi. Cf. Bill. ib.

Explicatio. Ad II. 1. De invincibili aut vincibili errore conscientiae re- 44 cole ea, quae supra de ignorantia invincibili et vincibili dicta sunt n. 16 et 17.

Quare *invincibiliter* erronea manet conscientia, nisi praecessit advertentia ad obligationem melius inquirendi. Imo nisi plena advertentia de obligatione gravi, in confuso saltem, adfuit, non ita est vincibiliter erronea, ut grave peccatum pariat. Cf. Lacroix lib. 1 n. 42 et 77, Theol. Wire. *de act. hum.* n. 85, Reuter p. 1 n. 73.

2. Sin autem dicimus, conscientiam invincibiliter erroneam nos sequi debere aut eam a peccato *plene* excusare, intelligimus utique eam, quam *nulla* advertentia obligationis melius inquirendi praecesserit.

Veram autem esse hanc regulam, ex hoc ipso sequitur, quod sola conscientia esse possit proxima regula morum. Ergo, etsi erro, si plane nesciens erro, peccatum non contraho, quum nihil sit volitum, nisi praecognitum; et